

PROVET I PSYKOLOGI 13.3.2013 BESKRIVNING AV GODA SVAR

De beskrivningar av svarens innehåll som ges här är inte bindande för studentexamensnämndens bedömning. Censorerna beslutar om de kriterier som används i den slutgiltiga bedömningen.

Vid bedömningen läggs särskild vikt vid hur genomtänkt (moget) svaret är och hur väl examinanden behärskar den psykologiska kunskapen. Ett förtjänstfullt svar är väl strukturerat och logiskt uppbyggt. Frågan besvaras i enlighet med uppgiftsformuleringen. I uppgiften kan examinanden uppmanas att antingen beskriva, bedöma, granska/diskutera eller förklara psykologiska fenomen samt göra jämförelser mellan olika perspektiv. Fakta och argument som presenteras bör vara väl underbyggda. Examinanden ska uppvisa självständighet i behandlingen av psykologisk kunskap samt färdighet i att tillämpa och utveckla psykologiska teman.

Uppgift 1

I svaret är det möjligt att utgående från personliga erfarenheter diskutera utmaningarna gällande planeringen av gång- och cykeltrafiken, men uppgiften förutsätter ändå att svaret har en klar förankring i psykologisk teori och forskning. I ett gott svar presenteras hur man vid planeringen av gång- och cykeltrafiken kan utnyttja forskningsresultat från exempelvis följande områden:

- perceptionspsykologi (uppmärksamhet och varseblivning)
- social inlärningsteori (modellinlärning)
- kognitiv psykologi (trafikanternas informationsbearbetning och färdigheter)
- emotions- och motivationspsykologi (riskbeteende)
- miljö- och socialpsykologi (forskningsresultat som gäller trafikbeteende och grupp-fenomen).

I ett gott svar behandlas trafikplaneringen systemiskt som en helhet med beaktande av flera olika faktorer och synvinklar snarare än som en lista på enskilda undersökningar eller betraktelsesätt. I ett förtjänstfullt svar har examinanden en uppfattning om gränserna för den psykologiska kunskapen i förhållande till kunskaper inom andra områden.

Uppgift 2

Ronjas tal- eller språkutveckling har från tidig ålder varit försenad eller störd. Av svaret kan framgå att läsningen innebär kognitiv bearbetning av det skrivna språket och att tidiga störningar i språkutvecklingen kan leda till att läsinlärningen försvåras eller till läs- och skrivsvårigheter (dyslexi). Tidiga störningar i språkutvecklingen kan också försvåra inlärningen av främmande språk. Alla de problem som presenteras är aspekter av samma fenomen.

I ett gott svar beskrivs de utvecklingsrelaterade faktorer som förklarar svårigheterna, eftersom ingen akut förklarande faktor presenteras i fallet. Problemen kan inte heller antas bero på störningar i den allmänna utvecklingen eftersom skolframgången i övrigt är god.

I uppgiften förväntas examinanden också beakta biologiska faktorer som orsak till svårigheterna i den språkliga utvecklingen. Mest central är den genetiska faktorn, men också faktorer som ansluter sig till graviditeten, förlossningen och spädbarnsperioden kan behandlas.

Uppgift 3

I ett gott svar beskrivs vad som avses med en anknytningsrelation och examinanden kan relatera begreppet till anknytningsteorin utvecklad av J. Bowlby. Examinanden kan i sitt svar också använda sig av de undersökningresultat som har presenterats av M. Ainsworth och särskilt inom den forskning som gäller vuxnas anknytningsrelationer. I ett gott svar beskrivs också de vuxnas anknytningsmönster/-stilar (tryggt, ängsligt, självtillräckligt och fastklamrande mönster; autonomt, distanserat och ambivalent anknytning), samt hur dessa sammanhänger med människorelationerna i vuxen ålder (parförhållandet, relationen till de egna barnen) och eventuellt med individens välbefinnande i vidare mening.

Även om frågan gäller vuxenåldern är det också relevant att granska utvecklingen och utformningen av anknytningsmönster hos vuxna utgående från anknytningsbeteendet i barndomen. Svaret kan också omfatta en granskning av kontinuiteten/diskontinuiteten i anknytningsmönstren över tid, över generationer och gällande människorelationer av olika slag.

Uppgift 4

Uppgift 4 gäller tillämpning av psykologisk kunskap och det finns stoff att tillgå i samtliga kurser i psykologi. Även om tyngdpunkten ligger på inlärningspsykologi så kan svaret också basera sig på kunskaper i utvecklingspsykologi och/eller psykisk hälsa. Möjliga teman är exempelvis självreglering, inlärningsstrategier, motivation, emotioner, minne, stress, stresshantering (coping), sömn, social interaktion och socialt stöd. Dessa teman kan knytas samman med en granskning av ungdomstiden som en fas i utvecklingen.

I ett gott svar behandlas flera perspektiv, varav en del är andra än inlärningspsykologiska. En särskild utmaning för examinanden i denna uppgift är att kunna kombinera psykologisk kunskap med de råd som ges till den unga. I ett gott svar är båda dessa element i balans: råden är begripliga ur den ungas synvinkel, men de är också förankrade i psykologiska teorier och forskning.

Uppgift 5

Uppgiften förutsätter psykologisk kunskap som på ett reflekterande sätt används för att granska de psykologiska faktorer som är förbundna med intolerans; detta ger flertalet möjligheter för examinanderna att välja hur frågan behandlas. Med intolerans avses ett negativt förhållningssätt gentemot tänkesätt och beteendemönster som avviker från ens egna övertygelser, inre modeller, kulturella föreställningar eller ens egen världsbild.

I ett gott svar förklaras begreppet intolerans utgående från psykologins centrala synsätt, t.ex.

- den evolutionsbiologiska betydelsen av att gynna den egna gruppen
- betingning till intoleranta beteendemönster
- stereotyper för att minska den kognitiva belastningen
- psykodynamiska försvarsmekanismer samt
- generaliseringar till följd av sociokulturella faktorer såsom lågkonjunktur i samhället.

Fokusering på några väl valda synvinklar kan vara tillräckligt. I ett gott svar kan examinanden diskutera hur lätt det är att i teorin vara tolerant. I praktiken krävs extra psykiskt arbete för att bemöta olikhet och tillägna sig ett humant förhållningssätt.

Uppgift 6

Hjärnabbildningsmetoderna kan indelas i de strukturella och de funktionella. Hjärnans funktioner, exempelvis talförståelse, kan man undersöka med hjälp av funktionella hjärnabbildningsmetoder. Med vissa funktionella hjärnabbildningsmetoder mäter man hjärnans elektriska aktivitet (EEG, MEG), med andra mäter man förändringar i blodflödet i hjärnan (SPECT, PET, fMRI). Med bägge metoderna kan man undersöka såväl tidsaspekten (dvs. när det händer) som vilka hjärnområden det är som deltar i de funktioner som är nödvändiga för förståelsen av tal.

Svaret avgränsas till de funktionella avbildningsmetoderna och examinanden väljer någondera av dessa (elektrisk aktivitet eller förändringar i blodflödet), beskriver metoden och motiverar hur man med denna metod kan undersöka förståelsen av tal. I motiveringen kan ingå t.ex. tanken om att man kan presentera talstimuli och mäta hur aktiveringen i hjärnan då förändras.

Uppgift 7

Denna uppgift är en typisk forskningsuppgift och examinanden förväntas kunna förklara och tolka tabellen som ansluter sig till en kvantitativ undersökning. För att kunna förklara tabellen krävs kunskaper om hur man gör psykologiska undersökningar. Examinanden ska förstå innebörden av begreppen positiv och negativ korrelation och veta att frågan inte gäller orsak-verkansamband. Han/hon kan också diskutera samplets storlek i förhållande till de relativt låga korrelationsvärdena.

Dessutom kan examinanden ta fasta på systematiken gällande inlärningsstrategi och bedömning av undervisningen eller diskutera utmaningarna gällande enkätundersökningar som baserar sig på självrapportering. Tolkningen av resultaten förutsätter att examinanden har kunskaper om inlärningspsykologi och förstår undersökningsresultatet.

I ett gott svar ingår reflektioner över innebörden av yt- och djupinläring, strategiernas samband med motivation och intresse samt varför den ytinriktade studenten bedömer undervisningen på ett annat sätt än den djupinriktade.

Uppgift 8

I ett gott svar kan examinanden redogöra för vad som avses med projektiva test och ge exempel på projektiva test som används inom personlighetsforskningen (bl.a. Rorschach-, satsifyllnads- och bildkompletteringstest). Examinanden kan ta kritisk ställning till användningen av projektiva test i personlighetsforskningen och eventuellt ställa dem i relation till andra metoder för att bedöma personligheten, som t.ex. med hjälp av frågeformulär.

I svaret diskuteras de projektiva testens validitet, dvs. metodens giltighet, samt reliabilitet, dvs. hur pålitlig mätningen är. De projektiva metoderna granskas också med utgångspunkt i personlighetsteorier: de projektiva metoderna baserar sig på den psykoanalytiska/psykodynamiska uppfattningen om personlighetens struktur.

Uppgift +9

Jokeruppgiften kräver en förmåga att utveckla sina tankar om psykologiska företeelser på ett reflektivt sätt. I detta fall gäller det för examinanden att med förankring i psykologisk kunskap på ett systematiskt sätt analysera sina personliga erfarenheter av sociala medier. Ett gott svar bygger på diskussion och bedömning av hur de sociala medierna påverkar ungdomar i olika utvecklingsskeden, och fokuserar inte på någon särskild fas eller synvinkel.

Sociala medier är ett så nytt fenomen att böckerna inte innehåller så mycket fakta kring detta. Uppgiften ska ge möjlighet att utvärdera gymnasieelevens förmåga att på ett kreativt sätt tillämpa sina inhämtade kunskaper på analysen av en aktuell sociokulturell och psykologisk företeelse. I svaret kan examinanden utnyttja psykologisk kunskap ifråga om t.ex.

- personlighet, självbild och identitet
- sociala nätverksrelationer, inklusive parrelationer
- samt inlärning, kreativ verksamhet och
- psykiskt välmående.

Han/hon kan reflektera över såväl positiva möjligheter som olika ogynnsamma effekter förknippade med sociala medier. Samtidigt som dessa medier kan erbjuda omedelbart socialt stöd så blir de unga också mera sårbara och kan utsättas för mobbning till följd av att det privata offentliggörs. Genom sociala medier får man möjligheter till deltagande i olika skapande sysselsättningar och medborgaraktiviteter tillsammans med likasinnade oberoende av geografiska avstånd. Men nätverken innehåller också en hel del skadligt material och nättaktiviteterna kan också vara beroendeframkallande.

Ett förtjänstfullt svar kan också ta upp frågan om hur de sociala medierna påverkar minoritetsungdomars utveckling eller vilka de utvecklingsrelaterade effekterna blir för de som ställs utanför de sociala mediernas gemenskap. En jämförelse mellan traditionella och sociala mediers roll för de ungas uppväxt och utveckling kan ge en god grund för en reflektiv och sammanfattande analys av dessa mediers psykologiska effekter.

Uppgift +10

I ett gott svar kan examinanden redogöra för den allmänna innebörden av begreppet personlighetsstörning samt mera ingående beskriva dess underkategorier (t.ex. narcissistisk och emotionellt instabil personlighetsstörning). I svaret ingår också en beskrivning av hur de olika personlighetsstörningarna inverkar på det sociala samspelet. Examinanden kan diskutera hur personlighetsstörningar inverkar på vänskapsrelationerna i olika livsskeden, på relationer på arbetsplatsen, på romantiska parrelationer samt på fungerandet i grupp.

Sambanden mellan personlighetsstörningar och social interaktion kan dessutom belysas ur ett utvecklingsperspektiv (problem i samspelet barn-förälder). Granskningen av personlighetsstörningarna förankras i de olika teoretiska infallsvinklarna (t.ex. biologisk, behavioristisk, sociokulturell synvinkel). I svaret kan även allmänna psykologiska teorier och begrepp med anknytning till social växelverkan utnyttjas.